

Οι Διομαδικές σχέσεις στην Κοινωνική Ψυχολογία
Αντώνης Σαπουντζής (e-mail: ansapoun@psed.duth.gr)

Ώρες συνεργασίας: Τετάρτη 10.00-13.00, Πέμπτη 10.00-11.30.

Στόχος του μαθήματος: Να εισάγει τους φοιτητές στην κοινωνική ψυχολογία των σχέσεων μεταξύ των ομάδων, με έμφαση στην έρευνα και τη μελέτη των προκαταλήψεων. Η ευαισθητοποίηση των φοιτητών για το πως η κοινωνικο-ψυχολογική αυτή γνώση μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην εκπαιδευτική πράξη.

Πηγές για την ύλη του μαθήματος

Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα. Margaret Wetherell. Μεταίχμιο, 2004.

Κοινωνικές διακρίσεις και οικουμενικά δικαιώματα. Willem Doise, Πεδίο, 2009.

Οι σημειώσεις του μαθήματος

Θεματικές ενότητες του μαθήματος.

1. Πρώιμες θεωρίες της κοινωνικής ψυχολογίας για τις προκαταλήψεις.
2. Ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις στη μελέτη των προκαταλήψεων.
3. Κοινωνική νόηση, στερεότυπα και προκαταλήψεις.
4. Ο εθνοκεντρισμός ως αποτέλεσμα αντικρουόμενων συμφερόντων.
5. Η θεωρία των κοινωνικών ταυτοτήτων και η συμβολή της στη μελέτη των διομαδικών σχέσεων.
6. Η θεωρία των αυτο-κατηγοριοποιήσεων.
7. Θεωρίες περί σύγχρονου ρατσισμού.
8. Ανάλυση λόγου και η μελέτη των προκαταλήψεων.
9. Θεωρίες για τη μείωση των προκαταλήψεων.

Αξιολόγηση του μαθήματος.

1. Γραπτές εξετάσεις.

2. Ατομικές εργασίες: Παρουσίαση ενός άρθρου ξενόγλωσσου ή στα ελληνικά με τη μορφή powerpoint κατά τη διάρκεια των διαλέξεων. Αξιολογείται με τρεις (3) μονάδες.

3. Ομαδικές εργασίες: Εργασίες με προκαθορισμένο θέμα οι οποίες θα παρουσιαστούν με τη μορφή powerpoint κατά τη διάρκεια των διαλέξεων. Αξιολογούνται με τέσσερις (4) μονάδες.

Προκατάληψη είναι η δυσμενής στάση απέναντι σε μια ομάδα και τα μέλη της.

Οι διακρίσεις αποτελούν αρνητικές πράξεις απέναντι σε μια ομάδα και τα μέλη της και προέρχεται από την προκατάληψη.

Η αποανθρωποποίηση μπορεί να είναι αποτέλεσμα των προκαταλήψεων και σηματοδοτεί την απογύμνωση των ατόμων από την αξιοπρέπεια και την ανθρωπιά τους.

Ορισμένες φορές η προκατάληψη μπορεί να μη γίνει αισθητή ειδικά σε περιπτώσεις που υπάρχουν ισχυρές κοινωνικές νόρμες κατά των προκαταλήψεων.

Ανάλογα με το στόχο των διακρίσεων διαφοροποιείται και η ονομασία της προκατάληψης και των διακρίσεων.

Σεξισμός: προκατάληψη και διάκριση ενάντια σε άτομα βάση του φύλου τους.

Τα στερεότυπα αποτελούν ευρέως αποδεκτές και απλουστευτικές απόψεις εντός μιας ομάδας για μια άλλη κοινωνική ομάδα και τα μέλη της.

Έρευνες πάνω στα στερεότυπα έχουν δείξει ότι οι γυναίκες θεωρούνται θερμές και εκφραστικές ενώ οι άνδρες ικανοί και ανεξάρτητοι.

Στις Δυτικές κοινωνίες έχουν προσδιοριστεί τέσσερις υπό-τυποι στερεοτύπων για τις γυναίκες: η νοικοκυρά, η σεξουαλικά ελκυστική, η καριερίστρια και η φεμινίστρια/αθλήτρια/ λεσβία (Deaux & LaFrance, 1998; Fiske, 1998).

Έχει υποστηριχθεί ότι πολλές φορές τα στερεότυπα αντανακλούν τους διαφορετικούς ρόλους που έχουν άνδρες και γυναίκες στην κοινωνία.

Συχνά παρουσιάζεται το φαινόμενο της γυάλινης οροφής. Κάποιου είδους αόρατο εμπόδιο δεν επιτρέπει στις γυναίκες και άλλες μειονοτικές ομάδες να καταλάβουν ηγετικές θέσεις.

Ο προσωπισμός περιγράφει το γεγονός ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης προβάλλουν κυρίως το γυναικείο σώμα ενώ προβάλλουν κυρίως το κεφάλι των ανδρών.

Τις τελευταίες δεκαετίες γίνονται προσπάθειες να μειωθούν οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών.

Η επικράτηση της χριστιανικής ηθικής οδήγησαν σε περιοριστικές νόρμες για την σεξουαλική συμπεριφορά και σε αρνητικές στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία.

Διακρίσεις υπάρχουν και ενάντια στα άτομα με σωματική ή νοητική αναπηρία.

Μορφές διακρίσεων:

1. Απροθυμία προσφοράς βοήθειας. Ορισμένες φορές άτομα, ομάδες ή φορείς αρνούνται να δώσουν βοήθεια σε μειονοτικές ομάδες για να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση.
2. Πρακτική της προσχηματικής παραχώρησης (tokenism). Δημόσια πραγματοποίηση μικρών παραχωρήσεων απέναντι σε μια μειονοτική ομάδα ώστε να αποκρουστούν κατηγορίες προκαταλήψεων.
3. Δημόσια έκφραση προκατάληψης υπέρ μιας ομάδας ώστε να αποκρουστούν κατηγορίες προκατάληψης ή ρατσισμού.

Η έρευνα και το ενδιαφέρον της κοινωνικής ψυχολογίας για τις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών ομάδων ξεκινά κυρίως κατά και μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο αν και έρευνες και θεωρίες έχουν διατυπωθεί και λίγο νωρίτερα.

Ρατσισμός: Η διαδικασία περιθωριοποίησης, αποκλεισμού και διάκρισης ανθρώπων που ορίζονται ως διαφορετικοί είτε στη βάση του χρώματος του δέρματος τους είτε βάση της εθνότητας τους.

Στην καρδιά του ρατσισμού βρίσκεται η διαδικασία αναπαράστασης ή νοηματοδότησης του «άλλου».

Οι αναπαραστάσεις αυτές σχετίζονται με την ιστορία των επαφών μεταξύ των Ευρωπαίων και των «άλλων».

Δημιουργία διαφορετικών φυλετικών τύπων και ιεράρχηση τους σε «ανώτερους» και «κατώτερους».

Η κοινωνική ψυχολογία εξετάζει τις συνέπειες, γνωστικές συναισθηματικές που μπορεί να έχει ο διαχωρισμός του κόσμου σε «εμείς» και άλλους».

Μέχρι τη δεκαετία του 1920 η ψυχολογία έδειξε ξεχωριστό ενδιαφέρον για τη χαρτογράφηση των νοητικών ικανοτήτων μεταξύ των «φυλών».

Από τη δεκαετία όμως του 1940 άρχισε να ενδιαφέρεται για τις αιτίες των «παράλογων» προκαταλήψεων.

Μια σύντομη ιστορία του ρατσισμού στην Ψυχολογία.

Κατά το 18ο αιώνα αναδύεται η εικόνα του «ευγενούς αγρίου» που αναφέρεται σε μια εικόνα των ιθαγενών που είναι χαρούμενοι, γενναιόδωροι, μακριά από αμαρτίες και σε αρμονία με τη φύση.

Η υπόθεση ήταν ότι υπάρχει μια παγκόσμια ψυχολογική ομοιομορφία ή οποία εξασφάλιζε την ανεκτικότητα απέναντι στα άτομα διαφορετικής καταγωγής.

Η άποψη αυτή υποστηριζόταν τόσο από το χριστιανισμό όσο και από τη φιλοσοφία του Διαφωτισμού.

Από το 18ο αιώνα αρχίζει η πεποίθηση της «λευκής» υπεροχής απέναντι στα άτομα διαφορετικής καταγωγής, συμπεριλαμβανόμενων όχι μόνο των μαύρων αλλά και των Κινέζων και των Ινδών.

Ο διαχωρισμός των ανθρώπων μεταξύ φυλών έχει στο επίκεντρο του τις διαφορές από τους μαύρους και σε αυτό εν πολλοίς παίζει ρόλο το ζήτημα της δουλείας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναπτύσσεται οι θεωρίες του ρατσισμού όπως τις ξέρουμε στις μέρες μας.

Οι θεωρίες του ρατσισμού αναπτύσσονται για να δικαιολογήσουν την καταπίεση και την αποικιοκρατία των «λευκών» ειδικά όταν νομικά επιχειρήματα και η επίδειξη δύναμης δεν ήταν αρκετή για να εξασφαλίσει τη «λευκή» κυριαρχία.

Στα μέσα του 18ου αιώνα η «ανωτερότητα» των «λευκών» θεωρείται δεδομένη τόσο από ανθρωπολόγους, εθνογράφους αλλά και βιολόγους.

Ο «Επιστημονικός Ρατσισμός» υποστήριζε ότι πολιτισμικά χαρακτηριστικά, καλά και κακά είναι μια άμεση έκφραση φυλετικών χαρακτηριστικών.

Επιπλέον οι αναφορές που έγραφαν οι διοικήσεις των αποικιών, οι ιεραπόστολοι, οι ταξιδιώτες και οι έμποροι έδιναν μια από «πρώτο χέρι» περιγραφή της διανοητικής και ηθικής ανωτερότητας των «λευκών» έναντι των ιθαγενών.

Η θεωρία του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών επηρέασε πολύ όλους του κλάδους της Ψυχολογίας.

Η θεώρηση αυτή υποστήριζε ότι διαφορετικά «γενετικά είδη» απέκλιναν κατά τη διάρκεια της εξέλιξης από το βασικό είδος με αποτέλεσμα να μη φτάσουν στο ίδιο επίπεδο εξέλιξης με διαφορετικές «φυλές».

Με τον τρόπο αυτό οι διαφορετικές ανθρώπινες «φυλές» θεωρούνται ότι μπορούν να τοποθετηθούν αξιολογικά σε διαφορετικά επίπεδα εξέλιξης.

Το γεγονός της επικράτησης των λευκών θεωρούνταν η απόδειξη της υπεροχής των «λευκών», καθώς πιστοποιούσε την επικράτηση του καταλληλότερου.

Βέβαια μια τέτοια θεώρηση ερχόταν σε αντίθεση με μια βασική αρχή του Δαρβίνου ότι η εξέλιξη των ειδών είναι συνεχής.

Η ανωτερότητα των «λευκών» βασιζόταν σε αποδείξεις κυρίως από δεδομένα φυσιολογικά.

Το κατώτερο στάδιο ανάπτυξης των «μαύρων» πιστοποιούνταν από μια σειρά χαρακτηριστικών που παρουσίαζαν: ωρίμαζαν γρηγορότερα από τους λευκούς, διέφεραν λιγότερο μεταξύ τους από ότι οι «λευκοί», ήταν άκαμπτοι και απροσάρμοστοι σε διαφορετικά περιβάλλοντα, είχαν μικρότερους εγκεφάλους, ήταν πιο αυθόρμητοι και συναισθηματικοί από τους «λευκούς» και είχαν καλύτερη απόδοση σε χαμηλότερου επιπέδου λειτουργίες όπως τα ανακλαστικά και η ακουστική αντίληψη.

Στην Αμερική η «επιστημονική» εξέταση των «φυλετικών» διαφορών με τον τίτλο «Φυλετική Ψυχολογία» γνωρίζει μεγάλη άνθιση ανάμεσα στο 1910 και το 1940.

Δύο βασικά ζητήματα δίνουν ώθηση στην άνθηση αυτή. Το πρώτο είναι το ζήτημα της εκπαίδευσης των «μαύρων» και το δεύτερο τα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Αμερική.

Η ψυχολογία προσπάθησε να αποδείξει την ύπαρξη εγγενών φυλετικών διαφορών ανάμεσα στις «φυλές». Αυτές αφορούσαν την ευφυΐα, χαρακτηριστικά προσωπικότητας, ψυχοπαθολογία, μνήμη και μουσικά ικανότητα.

Νωρίς στην κοινωνική ψυχολογία υπήρχαν φωνές που εναντιωνόταν στα κύρια επιχειρήματα της ψυχολογίας των «φυλών».

«Περιβαλλοντιστές»: Οι προκαταλήψεις είναι μια μορφή αντιπάθειας που προκαλείται από πολιτισμικά παραγόμενες διαφορές που λανθασμένα θεωρούνται ουσιώδεις και εγγενείς.

Προκατάληψη αποτελεί το αντίθετο των θετικών προτιμήσεων και η αντίδραση στα «σημάδια» ανομοιότητας των άλλων ομάδων (W. I. Thomas, 1904).

Οι προκαταλήψεις είναι ένστικτα που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια που οι κοινωνίες ήταν φυλές και βοηθούσαν στη συνοχή της ομάδας και στην κοινή δράση.

Οι προκαταλήψεις όμως δεν αρμόζουν στις σύγχρονες «πολιτισμένες» κοινωνίες.

Αίτια της προκατάληψης είναι οι «επιφανειακές», εμφανείς διαφορές. Επαφή με τη άλλη ομάδα ή μια ελαφρά διαφοροποίηση της μπορεί να οδηγήσει στη εξάλειψη των προκαταλήψεων.

Ένα είδος προκατάληψης που είναι πιο δύσκολο να αλλάξει αναπτύσσεται όταν έρχονται σε επαφή ομάδες που δεν έχουν επιτύχει το ίδιο πολιτισμικό επίπεδο και παράλληλα με τις προκαταλήψεις αναπτύσσεται η έννοια της κοινωνικής κάστας.

Ο Thomas απέδιδε τις διαφορές των καστών σε διαφορές στις ευκαιρίες και όχι σε νοητικές διαφορές.

Οι διαφορές των «φυλών» οφείλονται στις κοινωνικές συνθήκες που τις δημιουργούν (Royce, 1908).

Η ψυχολογία ως νέα επιστήμη δεν μπορεί να μας κατατοπίσει κατά πόσο υπάρχουν διαφορές μεταξύ των «φυλών».

Για τον Royce τα προβλήματα μεταξύ των φυλετικών ομάδων δεν το αίτιο αλλά το αποτέλεσμα των προκαταλήψεων.

Η διαφορετικότητα μεταξύ των φυλών και στους δύο διανοούμενους θεωρείται δεδομένη.

Τη δεκαετία του 1920 η αντίδραση σε αυτό το είδος ψυχολογίας κορυφώνεται. Τέσσερα είναι τα βασικά επιχειρήματα που διατυπώνει ο αντιρατσισμός:

1. Οι όποιες διαφορές ανάμεσα σε ανθρώπους μπορούν να αποδοθούν στο περιβάλλον.

2. Πέρα από τη Ψυχολογία διατυπώνεται το επιχείρημα τόσο φιλοσοφικά όσο και ιδεολογικά ότι η ισότητα είναι ηθική αρχή πέρα από εμπειρικά δεδομένα.

3. Μεθοδολογικά δεν έχουν αποδειχθεί ή δεν μπορούν να αποδειχθούν διαφορές μεταξύ των «φυλών».

4. Η κατηγορία «φυλή» είναι μη επιστημονική κατηγορία που χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει την καταπίεση και την αδικία.

Σε αυτή την περίοδο αρχίζουν και οι πρώτες μετρήσεις στάσεων που εξέταζαν τις στάσεις απέναντι σε διαφορετικές «φυλές».

Επίσης η ανθρωπολογική ψυχολογία υποστήριζε ότι οι ψυχολογικές διαφορές οφείλονται σε πολιτισμικές και κοινωνικές δομές και μπορούσαν να εξηγηθούν με περιβαλλοντικούς και ιστορικούς όρους.

Η Ψυχολογία των «Φυλών» έδωσε έμφαση στην εξέταση παιδιών μαύρων και λευκών στα πλαίσια της εκπαίδευσης μέσω τεστ.

Τα βασικά επιχειρήματα ενάντια στη Ψυχολογία των «Φυλών» μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω:

1. Οι διαφορές μπορούν να εξηγηθούν με μη-κληρονομικού παράγοντες.
2. Τα διάφορα τεστ μπορεί να είναι μεροληπτικά υπέρ της κουλτούρας των «λευκών» στο περιεχόμενό τους.
3. Η αλληλοεπικάλυψη στα διάφορα σκορ των τεστ δείχνει ότι δεν υπάρχει κάποια σαφής σχέση ανάμεσα στην ικανότητα και τη «φυλή».
4. Η «φυλή» αυτού που διενεργεί το τεστ θα έχει μια «πειραματική επίδραση» πάνω στην απόδοση των ατόμων.

5. Η διαδικασία δειγματοληψίας των διαφορετικών φυλών δεν είναι ή δεν θα έπρεπε να είναι αντιπροσωπευτική.

6. Η ίδια η έννοια της «φυλής» είναι επιστημονικά προβληματική.

7. Τα «φυλετικά» επίπεδα απόδοσης σε τεστ μπορεί να μεταβάλλονται με τον καιρό, με αποτέλεσμα η τωρινή χαμηλή απόδοση να είναι παροδική.

8. Όλος ο κλάδος έχει ρατσιστικά και όχι επιστημονικά κίνητρα.

Μέσα από αυτή την κριτική στην Ψυχολογία των «φυλών», ο ρατσισμός καθίσταται ένα πρόβλημα που καλείται να εξετάσει και να λύσει ο κλάδος της Ψυχολογίας.

Η ψυχολογία των «φυλών» εγκαταλείπεται τελικά λόγω θεωρητικών αλλά και μεθοδολογικών προβλημάτων.

Σύμφωνα με το Samelson (1978) αυτό έγινε για τέσσερις λόγους:

1. Την ψήφιση του νόμου του 1924 στις Ηνωμένες Πολιτείες για τον περιορισμό της μετανάστευσης.
2. Πολλοί πλέον από τους ψυχολόγους στις ΗΠΑ ήταν από διαφορετικές εθνοτικές ομάδες.
3. Υπήρχε μια αριστερή στροφή μετά τη μεγάλη κρίση του 1929 στους κύκλους των ψυχολόγων.
4. Η προσπάθεια ενοποίησης του Αμερικανικού λαού εναντίον ενός εχθρού που προάσπιζε τη φυλετική ανωτερότητα.

Στην Αμερική παρατηρούνται διαφορές στα διάφορα τεστ ανάμεσα σε μαύρους που μετανάστευσαν από το Νότο στο Βορά.

Παρά την αλλαγή παραδείγματος ο όρος «φυλή» διατηρείται και υιοθετείται ο όρος ανοχή για τις διαφορετικές φυλές. Ο όρος αυτός βέβαια υποθέτει ότι ανεχόμαστε κάποιον που η παρουσία του/της μας είναι δυσάρεστη.

Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος παίζει βασικό ρόλο στη διαμόρφωση της ψυχολογίας. Η ψυχολογία των «φυλών» καθώς μοιάζει με το δόγμα του ναζισμού αποτελεί ιδεολογικό και πολιτικό αντίπαλο.

Η κατάταξη Αφροαμερικανών στο Αμερικανικό στρατό παίζει βασικό ρόλο σε αυτό τον τομέα.

Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο δύο παράγοντες λειτουργούν αποτρεπτικά για μια ψυχολογία των «φυλών»: Το Ολοκαύτωμα και το κίνημα των Πολιτικών Δικαιωμάτων.

Έμφαση δίνεται στο πως οι πρακτικές ανατροφής των παιδιών εντός ενός πολιτισμού οδηγούν σε συγκεκριμένους τύπους προσωπικότητας.

Παρόλο που η ψυχολογία των «φυλών» εγκαταλείπεται και δίνεται έμφαση στην εξάλειψη του ρατσισμού η ψυχολογία καθορίζεται από τους δυτικούς ψυχολόγους και οι λευκοί πληθυσμοί θεωρούνται το «μέτρο».

Το ζήτημα των διαφορών μεταξύ ευφυΐας λευκών και μαύρων επανέρχεται το 1969 με τη δημοσίευση του άρθρου του Jensen σχετικά με το IQ και την εκπαίδευση.

Το ζήτημα αυτό παίρνει διαστάσεις και βγαίνει εκτός των στενών ορίων της ψυχολογίας.

Ο Jensen υποστηρίζει στο άρθρο του ότι η ευφυΐα είναι κληρονομική.

Μερικά σημεία κριτικής σε σχέση με τα τεστ ευφυΐας.

1. Η συνεκτική φύση της ευφυΐας είναι αποτέλεσμα της εφαρμογής συγκεκριμένων στατιστικών μεθόδων και συνεπώς αποτελεί μια πλάνη.
2. Η λογική της μέτρησης της ευφυΐας είναι πολύ διαφορετική από άλλα μεγέθη όπως για παράδειγμα το ύψος. Η μέτρηση αυτή δείχνει τη θέση ενός ατόμου σε σχέση με το γενικό πληθυσμό και όχι ένα απόλυτο μέγεθος.
3. Πιο πρόσφατες θεωρίες υποστηρίζουν ότι υπάρχουν πολλά διαφορετικά είδη ευφυΐας.
4. Η ευφυΐα όπως μετρείται από τα διάφορα τεστ είναι πολύ διαφορετική έννοια σε σχέση με την καθημερινή της χρήση. Ικανότητες που θεωρούμε ότι δείχνουν ευφυΐα συνήθως δεν περιλαμβάνονται και συνεπώς δε μετριοούνται από τα τεστ ευφυΐας.

Πρώιμες έρευνες στάσεων πάνω στις προκαταλήψεις.

Bogardus: Immigration and Race attitudes. Στάσεις για τις «φυλές» είναι οι τάσεις να ενεργούμε σε μια κοινωνική συνθήκη που περιλαμβάνει άτομα διαφορετικής της δικής μας «φυλής».

Θεωρούσε τις στάσεις ως δείγμα του προσωπικού ρεπερτορίου του ατόμου, το οποίο αποκτάται μέσω της εμπειρίας.

Οι προσωπικές εμπειρίες θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε τους λόγους των «φυλετικών» συμπαθειών και αντιπαθειών των ανθρώπων.

Η αδυναμία κατανόησης και ανάπτυξης φιλικών συναισθημάτων για διαφορετικούς πολιτισμούς ονομάστηκε «κοινωνική απόσταση», και αποτελεί σύμφωνα με τον Bogardus τη βάση των «φυλετικών προκαταλήψεων».

Για τον Allport (1924) οι στάσεις είναι ατομικές, καθορίζουν δηλαδή ατομικές προδιαθέσεις που πυροδοτούν ατομικές αντιδράσεις σε «κοινωνικά» ερεθίσματα.

Ο Thurstone για πρώτη φορά χρησιμοποίησε εθνικότητες στη μέτρηση των στάσεων.

Η προκατάληψη ερμηνεύτηκε ως οι εθνοτικές προτιμήσεις που κάνουν στάσεις προς συγκεκριμένες εθνότητες να αποκλίνουν από την τυχαία κατανομή.

Η ανεκτικότητα ορίστηκε ως η έλλειψη προτίμησης προς συγκεκριμένες εθνικότητες.

Οι έρευνες στάσεων γνώρισαν μεγάλη ανάπτυξη καθώς επέτρεπαν την εξέταση των απόψεων μεγάλου πληθυσμού.

Μια από τις πρώτες κλίμακες μέτρησης προκατειλημμένων στάσεων ήταν η “Scale attitude toward the Negro” (1930). Στην κλίμακα αυτή προκατειλημμένες στάσεις θεωρούνταν αυτές που υποστήριζαν την εγγενή κατωτερότητα των μαύρων.

Στάσεις υπέρ του διαχωρισμού τη χρονική αυτή περίοδο δεν θεωρούνταν απαραίτητα ως προκατειλημμένες.

Κλίμακες Likert (1932). Στάσεις απέναντι στους «νέγρους», στο διεθνισμό και τον ιμπεριαλισμό.

Στάσεις υπέρ του διαχωρισμού είχαν χαμηλά σκορ. Όμως αυτές δεν υποδήλωναν προκατάληψη σύμφωνα με τον Likert.